

LUND UNIVERSITY

Karin Hassan Jansson, Att fästa sig vid staten: Äktenskap, arbete och ansvar i svensk samhällsdebatt 1750–1830. Lund: Nordic Academic Press, 2024. 239 s.

Wienberg, Asger

Published in:
Lychnos. Årsbok för idé- och lärdomshistoria

2025

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Wienberg, A. (2025). Karin Hassan Jansson, Att fästa sig vid staten: Äktenskap, arbete och ansvar i svensk samhällsdebatt 1750–1830. Lund: Nordic Academic Press, 2024. 239 s. *Lychnos. Årsbok för idé- och lärdomshistoria*, 2025, 427–430.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

bildningshistorisk kontext. Hans akademiska skrifter var visserligen få och ofta tillfällesbundna, men de erbjuder värdefulla insikter i det tidiga 1800-talets svenska idéhistoria och Tegnérns egen intellektuella rymd. Sammantaget ger *Den akademiske Tegnér* en nyanserad bild av Tegnérns latinska produktion, hans akademiska verksamhet och hans bidrag till svensk lärdomstradition. Det är en bok som breddar förståelsen för en av Sveriges mest välkända 1800-talspoeter genom att framhäva hans intellektuella mångsidighet.

David Dunér

Lunds universitet

Att fästa sig vid staten

Karin Hassan Jansson, *Att fästa sig vid staten: Äktenskap, arbete och ansvar i svensk samhällsdebatt 1750–1830*. Lund: Nordic Academic Press, 2024. 239 s. ISBN 978-91-89936-00-3, hft.

Den självklarhet varmed äktenskap och stat var sammantvinnade för tvåhundra år sedan är i dag ett minne blott – eller egentligen inte ens ett minne. I grova drag sammanfaller förmodligen forskningsläge och allmänbildning i vår uppfattning om giftermål och könsroller i det gamla Europa. Att manligt och kvinnligt liv var uppdelat i separata sfärer är en slitstark bild, men den är inte nödvändigtvis förankrad i historisk empiri. Traditionen är uppfunnen. Senare decenniernas forskning har visat att könsarbetsdelningen i det tidigmoderna samhället var betydligt mer komplex och blandad. När det gäller idéerna och idealen – hur äktenskapet diskursivt infogades i stat och samhälle – är läget annorlunda. Den internationella forskningen tycks överens om att de separata sfärerna var en ideologisk realitet. Enligt rådgivningslitteraturen och den politiska diskussionen ska kvinnan ha hört hemma i den privata och omsorgsbetonade hushållssfären, medan mannen förväntats försörja familjen genom arbete i den offentliga sfären. Som så ofta annars har historikernas nordväst-europeiska favoritexempel (läs: England och Nederländerna) fungerat som allmängiltig måttstock, men blickar man bortom denna geografi hopar sig avvikelserna. Går det då att urskilja alternativa mönster och åstadkomma en ny, konstruktiv syntes? Hur såg det ut i Sverige, där man förgäves letar efter en tongivande medelklass av engelskt märke?

Forskningsluckan som just skisserats bildar utgångspunkt för Karin Hassan Janssons studie av äktenskapets samhällsroll, sådan den framträder i föreställningar och normer om äktenskap, kön, arbete och ansvar i svensk

samhällsdebatt mellan 1750 och 1830 eller, som det formuleras på flera ställen i boken, omkring sekelskiftet 1800. Den valda tidsperioden är väl inarbetad i forskningen, inte minst i den kultur- och idéhistoriska tradition där författaren tar avstamp. I vedertagen europeisk historiografi sammanfaller den ungefärligen med revolutionstidevarvet och *die Sattelzeit*. Likväl är det inte i sådana periodiseringar man söker studiens existensberättigande. Tvärtom gör författaren en poäng av att ansatsen är mer förutsättningslös och inriktad på det svenska fallets egenart. Den sociala ordningen var visserligen stadd i rörelse och andelen obesuttna var i tilltagande, men långt fram i tid var den agrara prägel stark. Samtidigt var det offentliga meningsutbytet påfallande livaktigt tack vare tryckfrihetslagstiftningen. Samhällsdebatten likställs med en rad tryckta genrer: tidningar, rådgivningslitteratur, pamfletter, riksdagstryck, lagar, lagkommentarer och förordningar – allt på svenska, inklusive ett mindre antal översättningar. Syftet med detta är att spegla debattens bredd och sociala räckvidd. Det var inte bara den spirande bourgeoisien som fick sina äktenskap genomlysta.

På ett generellt plan uttrycks ett analytiskt intresse för förändring, kontinuitet och variation i materialet. Mycket är alltså beroende av hur källbasen konstruerats. Utifrån en kombination av systematiska genomsökningar och ett slags snöbollsmetod har Jansson byggt upp en brokig textkorpus, vars historiska status liknas vid ett bakgrundsbrus. Snarare än att uppehålla sig vid det exceptionella lyssnar hon efter de normer och föreställningar som hade störst resonans i samtiden. I allt väsentligt var resonanslådan identisk med det bildade och burgna Stockholm. Ett antal genrer som fallit utanför denna debattdefinition har utelämnats, däribland predikningar och tillfälleslitteratur. Det är med andra ord en förtätad politisk diskussion vi möter, och det är föga förvånande att kontinuiteterna och likheterna lyser starkast. Redan materialets fördelning, med 1750- och 1760-talen som särskilt rika årtionden, erkänns som ett hinder. Strävan att förklara historisk förändring har heller aldrig varit central i den kulturhistoriska diskursanalys som stod stark när arbetet med boken inleddes – enligt författaren för tjugo år sedan. Jansson lyckas emellertid åstadkomma en metodologisk korsbefruktning i anslutning till det uppsaliensiska forskningsprojekt där hon numera är verksam. *Gender and Work* har i halvtannat decennium bidragit till att revidera vår syn på arbetets historia under främst tidigmodern tid, med ett återkommande bruk av kvantitativa data. Således redogör Jansson inte enbart för argument utan räknar också de omnämnda arbetspraktikerna, jämför dem med motsvarande slutsatser från *Gender and Work* om den faktiska könsarbetsdelningen och presenterar siffrorna grafiskt (även om figurernas numrering av någon anledning inte stämmer överens med deras faktiska antal i boken).

Även om begreppet "norm" inledningsvis lyfts fram som en analytisk gravitationspunkt – i betydelsen av regel eller rättesnöre med grund i föreställningar om världen – är den följande framställningen huvudsakligen deskriptiv. Den breda inventeringen har prioriterats framför en djupare analys av texternas retoriska strategier och kunskapspraktiker, även om exempelvis ironi och förebildlighet nämns vid flera tillfällen. Undersökningen är transparent och väldisponerad: tre forskningsfrågor ringar in tre områden, som i tur och ordning följs upp i tre empiriska avsnitt. Först studeras beskrivningar av äktenskapet som en grund för samhällsordningen, men också som ett politiskt, ekonomiskt, demografiskt och moraliskt problem i behov av lösning. Ungkarlen var särskilt utsatt för kritik; han försummade att genom äktenskap göra sig nyttig för det allmänna trots att det var hans plikt att fästa sig vid staten, som Jansson formulerar det med utgångspunkt i ett väl valt citat. I nästa kapitel behandlas mans- och kvinnoideal och deras koppling till äkta makars arbete och ansvar. Här framgår det dels att kvinnors arbete var mer framträdande i samhällsdebatten än i mer vardagsnära texter, dels att män och kvinnor ansågs ansvara för gemensamma arbetsområden. Särskild vikt läggs vid de nidbilder av könen – sprättiga, fjolliga och tyranniska – som var i omlopp. I det sista empiriska kapitlet studeras normerna för mäns och kvinnors försörjningsansvar inom äktenskapet. Vad som framträder är en tvåförsörjarmodell med flexibla och huvudsakligen överlappande arbetsområden, även om mannen betraktades som förste försörjare och kvinnan tillskrevs ett större ansvar för hemarbetet. Likheten mellan idealen och praktikerna, som de beskrivits i tidigare forskning, var alltså stor.

Med den här studien inskräpper Jansson något som varit ett ledmotiv i Gender and Work-projektet: att civilstånd var viktigare än kön för vem som arbetade med vad i det tidigmoderna samhället. Undersökningen svarar mot problem i forskningsläget och bryter ny mark ämnesmässigt samtidigt som den uppvisar en lovvärd ambition att relatera ideal till praktik. Trots att det huvudsakliga studieobjektet är idémässigt ges de socialhistoriska sammanhangen en framskjuten plats. Det är visserligen inte fråga om några teoretiskt formulerade samband, men resonemangen om andelen ungarlar i befolkningen, det västeuropeiska giftermålsmönstret, landsbygdsproletariseringen och skråväsendet tillför värdefull kontext. Vidare finns det styrkor i det kartläggande och syntetiserande greppet. Ett idékluster rekonstrueras, föreställningarna beskrivs och citeras utförligt och öppnar för reflexioner i flera riktningar. Först kommer empirin, sedan förklaringsförsöken. Det är en typ av forskning som är lätt att ta spjörn mot genom sitt breda men sammanhållna anslag, som inbjuder till ett fortsatt samtal med ett stort antal potentiellt angränsande forskningsfält. Här läggs en god grund för internationella jämförelser som inte

självkligt utgår från en nordvästeuropeisk norm. De exempel som lyfts in längs vägen är tyska, franska och spanska såväl som nederländska och engelska.

Det har redan sagts att framställningen är tydlig, och på sina håll gränsar den kanske till övertydlighet. Ibland sammanfattas innehållet inte bara före och efter respektive analyssegment utan också i särskilda summerande avsnitt. Hur som helst är det enkelt att skärsåda uppbyggnaden och utvärdera konsekvenserna av författarens val. Här finns således en tendens att förklara idéer genom att blicka mot en välkänd och etiketterad idéhistoria. Det påpekas för läsaren ifall de tankar som behandlas anslöt till upplysningsfilosofi, kameralism eller den lutherska världsbilden. Sådana hänvisningar kan tyckas vara bisaker, men stakar också ut en riktning. Debattörerna framstår som pragmatiker och som passiva mottagare av ett tankegods som (redan i samtiden?) inordnats i fack. Vad som inte görs gällande i samma mån är tänkandets infrastruktur och begränsningar i form av institutionella ramar och genrekrav. I centrum står de explicita idéerna och deras plats i en syntetiserad samhällsdebatt, inte någon underliggande förklaringslogik eller någon mångfald av individuella intressen.

Här ska det emellertid medges att författaren är tydlig med sina val. Vad som i första hand eftersträfvats är överblicken, och den är värdefull i sig. Med den i ryggen funderar Jansson avslutningsvis över möjliga förklaringar till varför Sverige, och sannolikt även andra delar av Skandinavien, sticker ut. Det troliga svaret blir landets agrara struktur. En förhållandevis inflytelserik landsbygdsbefolkning hade ännu inte avskilts från och hamnat i opposition till någon "underklass" eftersom jordbrukets rationalisering gick långsammare här.

Den svenska staten var längre fram i tid beroende av hushållens två-försörjarmodell på äktenskaplig grund, vilket innebar ett delat försörjansansvar och en högre uppskattning av kvinnors arbete än i många andra europeiska länder. De separata sfärerna och den passiva kvinnan var symptom på en borgerlig familjesituation som ännu inte nått hit. I denna internationella jämförelse, som är bokens höjdpunkt, realiseras alltså analysen av förändring och variation i äktenskapets och patriarkatets normhistoria. Återigen ges idéerna en fast förankring i sociala realiteter, men det är snarare en framkastad hypotes än ett genomarbetat perspektiv. Hypotesen framstår som en uppmaning till fortsatt forskning, som kanske i ännu högre grad kan lösgöra sig från nutidens nationella ramar.

Asger Wienberg

Lunds universitet